

УДК 330.341.42

Божко М.В.

аспірант кафедри економіки підприємства та менеджменту
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

TRENDS IN CHANGE OF VOLUME OF PRODUCTION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проведено аналіз динаміки зміни обсягів валової продукції сільськогосподарських підприємств України. Дослідження здійснювалось за даними за 1990–2015 рр. Було встановлено, що з 2001 р. намітилась тенденція до зростання обсягів виробництва валової продукції. Найбільш швидкими темпами зростало виробництво продукції рослинництва. Незважаючи на те, що обсяги виробництва продукції тваринництва збільшувались протягом останніх років, їх темп був меншим.

Ключові слова: динаміка виробництва, валова продукція, продукція рослинництва, співвідношення галузей рослинництва та тваринництва, аграрний розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ динамики изменения объемов валовой продукции сельскохозяйственных предприятий Украины. Исследование осуществлялось по данным за 1990–2015 гг. Было установлено, что с 2001 г. наметилась тенденция к росту объемов производства валовой продукции. Наиболее быстрыми темпами росло производство продукции растениеводства. Несмотря на то, что объемы производства продукции животноводства увеличивались в течение последних лет, их темп был меньше.

Ключевые слова: динамика производства, валовая продукция, продукция растениеводства, соотношение отраслей растениеводства и животноводства, аграрное развитие.

ANNOTATION

The analysis of dynamics of change of volumes of gross production of agricultural enterprises of Ukraine was conducted. The study was carried out according to the information for the years 1990–2015. It was found that since 2001 there has been a tendency to growth of volumes of gross production. The most rapidly was growing crop raising production. The volume of cattle raising production, although increased in recent years, but its growth rate was less.

Key words: output indices movement, gross production, crop raising production, co-relation of crop raising and cattle rising, agriculture development.

Постановка проблеми. Сільське господарство України протягом останніх років є однією з небагатьох галузей, яка продовжує стабільно зростати та нарощувати свій експорт. Так, згідно з даними Державної служби статистики України експорт агропродовольчої продукції у січні-березні 2017 р. склав 4,6 млрд. дол. США. Це на 1,3 млрд. дол. США, тобто майже на 40%, вище, ніж відповідний показник I кварталу 2016 р. [1]. У всіх категоріях господарств у 2014 р. виробництво валової продукції перевищило показники 2000 р. в 1,9 рази, а до трансформаційного 1990 р. – на 5,7%, зокрема продукції рослинництва більше у 2,2 рази і на 45,4% відповідно [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Незважаючи на значні успіхи, досягнуті в сільському господарстві, Україна за роки незалежності не відновила обсягів виробництва сільськогосподарської продукції порівняно з 1990 р. І. Дерід відзначає, що ситуація з рослинництвом є набагато кращою, ніж з тваринництвом. Україна входить в топ-країн, що є найбільшими експортерами продовольства. Така позиція досягається переважно за рахунок вирощування зернових та технічних культур (особливо олійних) [3].

У розвинених країнах з ринковою економікою, зокрема у США, головною метою аграрної політики держави вважається, по-перше, забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки, і тільки по-друге, активна участь у зовнішньоекономічній діяльності. В Україні, незважаючи на перехідний характер аграрної політики, її головним стратегічним завданням повинно залишатися забезпечення продовольчої безпеки країни, а саме забезпечення населення життєво необхідними продуктами харчування з власних джерел, а також доступність їх всім громадянам країни в обсягах і асортименті, що максимально задовольняють необхідні і корисні потреби [4].

Рослинництво – це важлива частина агропромислового комплексу, галузь, яка є основою сільськогосподарського виробництва. Рівень розвитку рослинництва свідчить про раціональне використання землі і продуктивного потенціалу сільськогосподарських рослин. В Україні вирощується близько 400 різних видів рослин, які мають відповідне господарське значення [5]. Розвиток рослинництва відбувається на основі тісного зв'язку з другим важливим комплексом галузей, а саме з тваринництвом, яке перетворює рослинницьку продукцію, включаючи побічну і відходи, в надзвичайно цінні продукти харчування та сировину. Інтенсивний розвиток рослинництва передбачає значне збільшення внесення органічних добрив, які сприяють підвищенню родючості землі та врожайності сільськогосподарських культур.

В результаті аграрних перетворень сформовано різні організаційно-правові виробничі структури ринкового спрямування, реоргані-

зовано 12 420 колгоспів, радгоспів і міжгосподарських підприємств із загальною площею сільськогосподарських угідь у 38,22 млн. га і середнім розміром у 3 077 га у 49 тис. сільськогосподарських підприємств ринкового типу (разом із фермерськими господарствами), середнім розміром у 459,5 га, з яких 8,2 тис. сільськогосподарських підприємств (без фермерських господарств) розміром у 2 105,9 га і 40,8 тис. фермерських господарств середнім розміром у 109,2 га. Розширено землекористування господарств населення з 2,67 млн. га у 1990 р. до 15,8 млн. га у 2013 р. із середнім розміром у 0,9 га [5].

Водночас, як зазначає В. Нелеп, свої потенційні можливості розвитку сільського господарства Україна використовує незадовільно. Про це, на його думку, переконливо свідчить порівняння індексів сільськогосподарського виробництва України і світу за 1990–2012 рр. Якщо у світі виробництво продукції сільського господарства за зазначений період збільшилося на 68%, то в Україні скоротилося на 21%. При цьому виробництво рослинницької продукції у світі зросло на 77%, а в Україні – на 21%. При цьому в світі спостерігається збільшення виробництва практично в усіх галузях, а в Україні існує величезна диференціація в розвитку окремих галузей, а саме зростання виробництва продукції олійних культур у 3–25 разів (сої, ріпаку, соняшнику), а зерна – на 17% [6].

Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. передбачає:

- гарантування продовольчої безпеки держави;
- досягнення рівня споживання продовольства до науково обґрунтованих норм;
- забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів на зовнішньому і внутрішньому ринках [7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження проблеми динаміки розвитку економічних систем є одним з центральних в економічній науці. Водночас недостатньо уваги приділяється дослідженню динаміки розвитку окремих складових національної економіки. Сільське господарство є однією з найбільш важливих галузей економіки, яка сьогодні значною мірою формує експортні надходження для держави. Малодослідженими залишаються питання динаміки структурних зрушень за значні періоди часу між галузями рослинництва та тваринництва.

Мета статті полягає в аналізі особливостей динаміки валової продукції сільського господарства, галузей рослинництва та тваринництва, а також їх співвідношенні між собою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочнемо аналіз стану розвитку галузі рослинництва з динаміки зміни обсягів виробництва загалом в сільському господарстві (табл. 1). В цьому випадку слід відзначити, що

аналіз валової продукції буде здійснюватися у постійних цінах 2010 р. Це нівелює вплив інфляційних процесів.

Перший висновок, який стосується наведених даних, полягає в тому, що загальна величина валової продукції з 1990 по 2000 рр. постійно знижувалась. За цей час вона скоротилась з 282 774,4 млн. грн. до 151 022,2 млн. грн. При цьому в сільськогосподарських підприємствах це зменшення було ще більшим (з 199 161,3 млн. грн. до 57 997,7 млн. грн.). Ще більш стрімкими темпами скорочувалась валова продукція тваринництва. Її величина скоротилась з 81 223,3 млн. грн. до 12 206,7 млн. грн. Водночас з 2001 р. тенденція змінилась. За цей час загальна величина валової продукції збільшилась зі 166 426,5 млн. грн. до 239 467,3 млн. грн. У сільськогосподарських підприємствах це збільшення складало з 69 570,6 млн. грн. до 131 918,6 млн. грн. відповідно. Що стосується валової продукції рослинництва, то тут зростання було майже у два рази: з 56 057 млн. грн. у 2001 р. до 99 584,7 млн. грн. у 2015 р. Ще більш стрімкими темпами за вказаний період зростала валова продукція тваринництва у сільськогосподарських підприємствах. На рис. 1 та 2 наведені графіки зміни валової продукції сільського господарства за категорі-

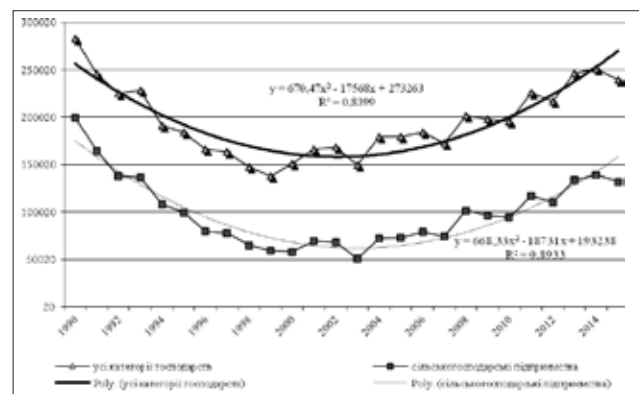

Рис. 1. Динаміка валової продукції сільського господарства України у 1990–2015 рр. (в постійних цінах 2010 р., млн. грн.)

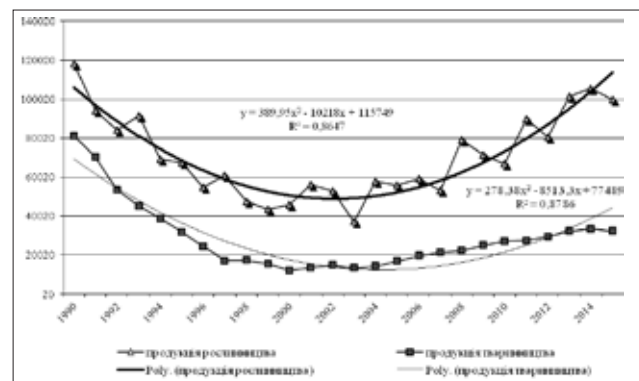

Рис. 2. Динаміка валової продукції рослинництва та тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України у 1990–2015 рр. (в постійних цінах 2010 р., млн. грн.)

Таблиця 1

Динаміка зміни валової продукції в Україні (у постійних цінах 2010 р., млн. грн.)

Роки	Валова продукція		Продукція рослинництва		Продукція тваринництва	
	усі категорії господарств	сільськогосподарські підприємства	усі категорії господарств	сільськогосподарські підприємства	усі категорії господарств	сільськогосподарські підприємства
1990	282 774,2	199 161,3	145 502	11 7938	137 272,2	81 223,3
1991	245 447,9	164 347	121 184,9	94 071	124 263	70 276
1992	225 075,7	137 788,3	121 352,8	84 235,2	103 722,9	53 553,1
1993	228 452	136 473,3	133 978,1	91 350,4	94 473,9	45 122,9
1994	190 757,6	107 784,8	103 596,6	68 945,1	87 161	38 839,7
1995	183 890,3	99 448,6	106 329,6	67 549,1	77 560,7	31 899,5
1996	166 420,8	79 437,3	96 810,1	54 819,5	69 610,7	24 617,8
1997	163 425,4	77 891,4	102 454,3	60 712,2	60 971,1	17 179,2
1998	147 736,8	64 895,8	85 068,7	47 440,9	62 668,1	17 454,9
1999	137 543	59 092,8	76 513,6	43 431,9	61 029,4	15 660,9
2000	151 022,2	57 997,7	92 838,9	45 791	58 183,3	12 206,7
2001	166 426,5	69 570,6	104 281,7	56 057	62 144,8	13 513,6
2002	168 423,7	67 867	102 766,5	52 738,5	65 657,2	15 128,5
2003	149 896,9	50 524,6	88 251,3	37 069,6	61 645,6	13 455
2004	179 426,5	71 991	117 471	57 644,4	61 955,5	14 346,6
2005	179 605,8	72 764,7	114 479,9	55 677	65 125,9	17 087,7
2006	184 095,8	78 793	116 597,7	59 071,8	67 498,1	19 721,2
2007	172 129,7	74 432,9	105 979,5	53 076,7	66 150,2	21 356,2
2008	201 564	101 451,2	136 277,1	78 993,1	65 286,9	22 458,1
2009	197 935,9	96 273,6	129 908,3	71 275,2	68 027,6	24 998,4
2010	194 886,5	94 089	124 554,1	66 812,7	70 332,4	27 276,3
2011	225 381,8	117 110,9	157 561,9	89 572,9	67 819,9	27 538
2012	216 589,8	110 071,7	145 843,6	80 462,6	70 746,2	29 609,1
2013	246 109,4	133 683,1	172 131,2	101 297	73 978,2	32 386,1
2014	251 427,2	139 058,4	177 707,9	105 529,5	73 719,3	33 528,9
2015	239 467,3	131 918,6	168 439	99 584,7	71 028,3	32 333,9

Джерело: розраховано автором з використанням даних Держкомстату України за 2010 та 2015 рр

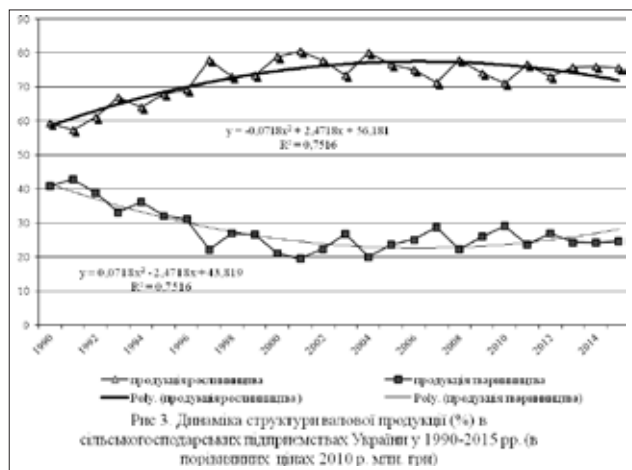

Рис. 3. Динаміка структури валової продукції (%) в сільськогосподарських підприємствах України у 1990–2015 рр. (в постійних цінах 2010 р., млн. грн.)

ями виробників та галузями рослинництва й тваринництва відповідно. Проведене вирівнювання даних динамічних рядів за параболою другого порядку адекватно відображає зміну фактичних тенденцій динамічного ряду.

Слід також відзначити одну важливу особливість в аналізованих даних. Вона стосується співвідношення між собою валової продукції рослинництва та тваринництва в сільськогосподарських підприємствах (рис. 3). Справа в тому, що у 1990 р. питома вага валової продукції рослинництва дорівнювала 59,2%, а тваринництва – 40,8%. Потім це співвідношення почало стрімко змінюватись на користь галузі рослинництва. У 2004 р. питома вага рослинництва вже дорівнювала 80,1%. В останні п'ять років питома вага тваринництва виявилась рівною приблизно 25%. Подібна структура виробництва породжує системну проблему, пов'язану, з одного боку, з неоптимальністю структури землекористування, а з іншого – з рівнем зайнятості та екологічного використання сільськогосподарських земель. Галузь тваринництва

дає змогу як збільшити рівень зайнятості сільського населення, так і використовувати органічні добрива під час виробництва продукції рослинництва. Для того, щоб змінити ситуацію, необхідно запровадити реально діючі програми державної підтримки галузі тваринництва.

Висновки. Проведене дослідження дало можливість встановити, що сільське господарство протягом останніх років демонструє позитивну тенденцію до збільшення обсягів виробництва. Водночас це зростання обумовлено перш за все нарощуванням обсягів виробництва продукції рослинництва. Незважаючи на те, що галузь тваринництва збільшує обсяги виробництва, їх рівень поки не досяг розмірів початку 90-х рр. Ця галузь потребує значних фінансових впливів і програм державної підтримки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пугачов М. У I кварталі 2017 року Україна збільшила експорт агропродовольчої продукції на 40% / М. Пугачов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/1991--2017-40-.html>.
2. Месель-Веселяк В. Теоретико-методологічне і нормативно-правове забезпечення трансформації аграрного сектору економіки України до ринкових умов господарювання, науковий супровід та ефективність запровадження / В. Месель-Веселяк, М. Федоров // Економіка АПК. – 2015. – № 7. – С. 5–24.
3. Дерід І. Сільськогосподарський сектор України та його міжнародні економічні зв'язки / І. Дерід // Ефективна економіка. – 2015. – № 10.
4. Осташко Т. Ринкова трансформація аграрного сектору / Т. Осташко. – К. : Фенікс, 2004. – 280 с.
5. Економіка сільського господарства / [О. Здоровцов, Л. Касьянов, В. Мацібора, В. Шиян]. – К. : УСГА, 1993. – 320 с.
6. Нелеп В. Тенденції розвитку сільського господарства в Україні та світі / В. Нелеп // Економіка АПК. – 2015. – № 7. – С. 100–105.
7. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>.